

297-92 / KUT-D

TÜRKİYE DİYANET VAKFI YAYINLARI / 172

İSLÂM'DA İNSAN MODELİ
ve
HZ. PEYGAMBER ÖRNEĞİ
(Kutlu Doğum Haftası : 1993)

ANKARA 1995

İslâm Peygamberi Hz. Muhammed (S.A.V.) 570 veya 571 yılında doğdu. Doğmadan önce babasını, 6 yaşında annesini, 8 yaşında, 578 yılında dedesini kaybetti. Amcasının yanında büyüdü, amcalarının katıldığı Ficar savaşı ile Hilfül-Fudul anlaşmalarına katıldı. 595 yılında 25 yaşında Hüveylid kızı Hatice ile evlendi. 610 yılında ilk vahyi aldı, 613 yılında açıktan davete başladı. Ancak kendi akrabaları olan Mekkeli Kureyşliler Peygamberle uğraşmaktan, O'na güçlük çıkartmaktan âdeta zevk aldılar, gerçeklere ve hakikate kulaklarını tıkadılar. Bir çok tedbirler aldılar ve sonunda O'nu yalnız ve hâmisiz bırakmak için Haşimoğullarına ambargo uyguladılar. 617-620 yılları arasında 3 yıl süren ambargodan bir sonuç alamadılar, ancak 620 yılında amcası Ebû Talip ve hanımı Hz. Hatice vefat etti. Bu Peygamberimiz için bir hüznün yılı oldu. Aynı yıl Taifi ziyaret eden Peygamberimiz dönüşünde Batn-ı Nahle mevkiinde bekledi, Ahnes b. Şerik, Süheyl b. Amr'a himayesine alması için haber gönderdi. Onlar kabul etmediler. Ancak Benu Nevfel'den Mut'im b. Adiyi iki oğluyla birlikte Peygamberi ve evlâtlığını Kabe'ye getirerek himayesi altında bulunduğunu ilân etti. 621 yılında Yesriblilerden 12 kişi Akabe denilen yerde Hz. Muhammed'e bey'at ettiler ve öğretici olarak Mus'ab b. Umeyr'i yanlarında götürdüler. Bir yıl sonra 75 kişi gene Akabe'de Peygamberi memleketlerine davet ettiler, hanımlarını nasıl koruyorlarsa O'nu aynı şekilde koruyacaklarına dair söz verdiler, yemin ettiler. Bu sıralarda Kureyşliler Dar'un-Nedve'de ölüm kararı aldılar, fakat Hz. Muhammed (S.A.V.) Abdullah b. Uraylat rehberliğine eski adı Yesrib olan Medine'ye hicret etti. Yaklaşık 150 göçmenle Medine'deki müslümanlar kardeşleştiler. Peygamber buradaki Yahudiler (4000 kişi) ve putperestler (6000 kişi) ile müslümanların oluşturacağı bir federatif devlet kurdu, Bu devlet Medine'de:

- a) Etnik ve dinî gruplar arasında siyasî birliği kurdu.
- b) Merkezî otoriteye bağlı bir birlik oluşmasını sağladı.
- c) Kabile istiklâli ve din hürriyeti temin etti.

ç) Özellikle Mekke müşriklerine karşı müşterek bir savunma organizasyonu ve sorumluluğu getirdi.

d) Kanun hakimiyeti ve emniyeti sağlandı.

Medine Federatif devletinin kuruluşundan sonra sıra bu devletin güçlendirilmesine geldi. Mekkelileri kontrol altına almayı ve Medine yakınlarındaki müşrik kabilelerle anlaşma yapmayı hedefleyen **seriyyeler** düzenlendi. Mekkelilerin baskısı ve tehditleri devam etti. Bedir (H/2-M/624), Uhud (H/3-M/625) ve Hendek (H/(-M/627) savaşları Mekkelilerin saldırganlıkları sonucunda yapıldı ve bütün bunlar müslümanları ve Medine devletini güçlendirdi. H/6-M/628 yılında Hudeybiye'de Mekkeliler Medine devletini resmen tanıdılar. Hudeybiye Barışı sonucunda büyük devlet başkanlarına İslâm tebliğ edildi. H/6-M/628 yılında Hayber fethedildi ve Mekkelilerin Yahudi desteği yokedildi; H/8-M/629'da Mute savaşı yapıldı. Sıra Mekke ile Medine'nin birleştirilmesine geldi⁽¹⁾.

Dünya müslümanlarının kutsal beldesi olan Mekke, İslâm'dan önce de⁽²⁾ puta tapıcıların putlarından daha kıymetli ve daha kutsal saydıkları Kâbe sebebiyle önem kazanmıştı. Bir araştırmacının ifadesiyle: "...Mekke'nin üstünlüğü Arapların Mekke ve çevresinde her yıl toplandıkları kutsal aylar boyunca kendini gösterir ve önem kazanırdı"⁽³⁾. İslâm'dan önceki devirde bu kadar önemli ve kutsal olan Mekke, H/8-M/630 yılında müslümanların yönetim ve denetimleri altına girdi ve bu tarihten sonra da önem ve kudsiyetini devam ettirdi.

Mekke'nin Medine ile birleşmesini sağlayacak olan sebep kendiliğinden oluştu. Mekkeliler Hudeybiye Barışını⁽⁴⁾ kendileri bozdular. On yıl süreli bu barış, Kureyş ve Kureyş'in müttefiki **Benu Bekir** kabilesinin, müslümanların müttefiki bulunan **Huzaa** kabilesine⁽⁵⁾ saldırısıyla bozul-

(1) Bu bölümle ilgili olarak bakınız; A. Vehbi Ecer, İslâm Tarihi Dersleri, Kayseri 1992, Erciyes Üniversitesi Yayını No 22.

(2) Mekke'nin 630 yılına kadarki yönetim ve idarî yapısı hakkında ön bilgi için bakınız; A. Vehbi Ecer, "Tarih Boyunca Mekke'nin Yönetimi, I", Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Kayseri 1989, sayı 3, 297-311.

(3) İrfan Shaid, "İslâm Öncesi Arabistan", İslâm Tarihi Kültür ve Medeniyeti, İstanbul 1988, I, 39; Bernard Lewis, Tarihte Araplar, Çev. H. D. Yıldız, İst. 1979, 17-35.

(4) Hudeybiye Barışı ve önemi için bkz: İbn Hişam, es-Sıret ün-Nebeviyye, Kahire 1936, Çev. S. Tuğ, 114; Hakkı Dursun Yıldız (Genel Koordinatör), Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi, İstanbul 1986, I, 488-498; İbrahim Hasan, Siyasi-Dini-Kültürel İslâm Tarihi, Çev. İ. Yiğit-S. Gümüş, İstanbul 1985, I, 170-176, Ecer, İslâm Tarihi Dersleri, 159-163.

(5) Bu kabileler için bkz: J. Schliefer, "Bekir", İslâm Ansiklopedisi (İA) II, 454-458; F. Frenkow, "Huzaa", İA, V-I, 622-624.

du. Huzaalıların Medine'ye elçi göndererek himaye ve yardım talep etmeleri üzerine Hz. Muhammed Mekke üzerine sefer tertip etmek zaruretini duydu. Yahudilerin Kureyşlilerle anlaşmalarının bertaraf edilmesi, Mekke civarındaki bir çok kabilelerin müslüman olmaları... gibi hususlar gözönünde bulundurulunca Mekke'nin fethi için bir ortam da hazır idi. Huzaalılarının⁽⁶⁾ yardım istemeleri savaş için yeterli sebep oldu. Hz. Muhammed bir askerî sefer için hazırlıklara başlanması bütün müslüman kabilelere bildirdi. Seferin ne tarafa ve hangi kabileye karşı başlayacağını titizlikle sakladı. O zamana kadar pek görülmemiş çoğunlukta, 10.000 kişilik bir gönüllü ordusunu oluşturdu. Medine'ye bütün giriş-çıkışları yasakladı, haber sızmasını önlemek için tedbirler aldı. Bütün bu sıkı tedbirlere rağmen "bunak ve cahil bir müslüman olan"⁽⁷⁾ "Hatib b. Beltaa" Mekke'ye -bir kadın ile- haber göndermek istedi. Ancak haberci Medine'nin hudutlarında yakalandı⁽⁸⁾. Peygamber onun sâfiyetine inanarak affetti. Bu arada tehlikeyi sezen Ebu Süfyan'ın Medine'yi ziyareti de bir fayda sağlamadı, temaslarından bir sonuç alamadan Mekke'ye döndü. Hz. Muhammed hicretin 8. yılında ramazan ayının onuncu günü Medine'den hareket etti. Gidiş yeri ve hedefi belli değildi, Medine civarındaki bazı kabilelere uğrayarak dairevî bir yol takip etti. Bu kabilelerden kendisine büyük oranda iltihaklar oldu ve ordusu da Peygamberin amacını tam olarak anlayamadı⁽⁹⁾. Özellikle Kureyşlilerden hareketlerini gizlemelerini ordusuna emretti⁽¹⁰⁾. Sonunda Mekke arkasındaki dağlarda kamp kuran Hz. Muhammed karşısında müslüman olmak isteyen amcası Hz. Abbas'ı buldu⁽¹¹⁾. Ailesiyle birlikte Mekke'yi terkeden Abbas Peygamber tarafından "muhacirlerin sonuncusu" olarak taltif edildi. Gece, her savaşının ateş yakmasını emreden Peygamberin

(6) Huzaalılarının elçisi Amr b. Salim el-Huzâi, Benu Bekir kabilesini şikâyeti sırasında "Bizi rûku' ve secde halinde öldürdüler" demişti. Bu ifade gözönüne alınırsa, İslâm Dini'nin bu kabileye girdiğini söyleyebiliriz. Bkz: İbn Hişam, IV, 31 vd.

(7) M. Hamidullah, Hz. Peygamberin Savaşları, Çev. Salih Tuğ, İst. 1962, 115.

(8) Hatib b. Beltaa'nın girişimi ve sonucu ile ilgili geniş bilgi için bkz: İbn Hişam, IV, 40-42.

(9) İbn Hişam hangi kabilenin ne kadar askerle iştirak ettiği hakkında bilgi verir: Bkz. İbn Hişam, IV, 42; Taberî, Milletler ve Hükümdarlar Tarihi, Çev. Z. K. Ugan-A. Temir, İstanbul 1963, II, 664-665.

(10) Taberî, II, 667.

(11) Peygamberin amcası Abbas'ın adı "Abbas b. Abdülmuttalib"dir. Bkz: Kemal Atik ve arkadaşları, Sahabiler Ansiklopedisi, İstanbul 1989, 10-11; C. Becker, "Abbas", İslâm Ansiklopedisi, I, 10-14; Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, İstanbul 1989, I, 16-17.

bu uygulaması, Mekke civarında dolaşan Kureyş'in reisi Ebu Süfyan ve arkadaşları üzerinde büyük etki yaptı. Durumun nezaketini kavrayan Ebu Süfyan, Hz. Abbas'la birlikte Peygamberin çadırına gelerek müslüman oldu⁽¹²⁾. Peygamber de övünmeyi seven Ebu Süfyan'ı şu sözlerle ödüllendirdi:

- *Ebu Süfyan'ın evine sığınan kimse emniyettedir, kendi evinden çıkmayıp savaşmayan kimse emniyettedir, Kabe'ye sığınan kimse emniyettedir. Bunlara kimse dokunmaz!*⁽¹³⁾.

Sabahleyin fetih için harekete geçen, o günün şartlarına göre çok büyük ve disiplinli olan 10.000 kişilik orduyu seyreden Ebu Süfyan bu büyük orduya karşı direnmenin imkânsızlığını, gereksizliğini kavrayarak Mekke'ye koştu. Ona göre tek çıkar yol teslimdi. Mekkelileri Kâbe önünde toplayarak onlara şu uyarıda bulundu:

- *Ey Kureyşliler! Muhammed sizin karşı duramayacağınız bir orduyla geliyor. Ebu Süfyan'ın evine sığınan emniyettedir. Kendi evine kapanıp savaşmayan emniyettedir. Mescid-i Şerife giren emniyettedir. Müslüman olursanız kurtuluşa erersiniz!*⁽¹⁴⁾.

Bu dehşet verici anî haber karşısında Kureyş halkı paniğe kapıldı. Ebu Süfyan'ın müslüman olduğunu öğrenen birçokları müslüman olmaya karar verdiler ve silahlarını attılar. Evlerine, Ebu Süfyan'a ve Kâbe'ye sığınanlar oldu. Bazıları da direnmek için silahlarını kuşandılar⁽¹⁵⁾. Hz. Muhammed ise Mekke'nin bütün çıkış yollarını tutmuş, ordu birkaç yönden Mekke'ye hareket etmişti. Orduya mukavemet olmadığı takdirde silah kullanmamaları, kan dökmemeleri emredilmişti. Mekkelileri ise Ebu Süfyan, her türlü direnişin faydasız olduğu hususunda ikna etmişti. Mekkelilerin büyük bir çoğunluğu savaşmaksızın boyun eğmeye razı oldular. Ancak küçük de olsa bir çatışma ve kan dökme oldu⁽¹⁶⁾. Hz. Muhammed daha fazla kan dökülmesini önleyici emirler verdi ve tedbirler aldı. Genel bir af ilân etti⁽¹⁷⁾.

Hz. Muhammed Kâbe'nin anahtar sorumlusu "Osman b. Talha"yı çağırarak⁽¹⁸⁾ Kâbe'yi açtırdı, içeri girdi. Önce orada bulunan putları uzak-

(12) İbn Hişam, IV, 44-46; Taberî, II, 668-671.

(13) İbn Hişam, IV, 46; Taberî, II, 671.

(14) İbn Hişam, IV, 47.

(15) Taberî, II, 672.

(16) İbn Hişam, IV, 49-51.

(17) İbn Hişam, IV, 54-55.

(18) İbn Hişam, IV, 54.

laştırdı. İbn Hişam'ın anlattığına göre; "ağaçtan yapılmış bir güvercin" heykelini kendi elleriyle kırdı⁽¹⁹⁾. Gene aynı kaynağın ifadesiyle: "Tanrı Elçisi fetih gününde Beyt'e girdi ve orada meleklerin ve meleklerden başka şeylerin resimlerini gördü. Gene (orada) İbrahim Aleyhisselâm'ın elinde okları yöneltmiş vaziyette resmini gördü ve:

- Allah onları mahvetsin. Bizim büyüğümüzü ok atar vaziyette yapmıştır. İbrahim ve oklar, bu nasıl gerçek! İbrahim ne Yahudi ne de Hristiyan idi, o müslim bir hanıfdı⁽²⁰⁾. Tanrıya eş koşanlardan değildi⁽²¹⁾." dedi.

Bütün bu resimleri sildirdi⁽²²⁾, burayı putlardan temizlettirdi. Namazını kıldı ve bu sırada Kâbe avlusuna halk toplanmıştı ve hepsi merakla Peygamberin nasıl davranacağını bekliyorlardı. O zamanki savaş hukukuna göre O, bütün halkın öldürülmesini, esir edilmesini emredebilir, bütün Mekkelilerin mal ve mülklerinin müslümanlar için ganimet sayı-

(19) İbn Hişam, IV, 54.

(20) Haniflik Kur'an'da Hz. İbrahim'e atfedilen bir din adıdır. Bkz: Şaban Kuzgun, İslâm Kaynaklarına Göre Hz. İbrahim ve Haniflik, Ankara 1985; Ancak Haniflik kelime olarak "muvaahhid", yani Tek Tanrı'ya inananlara verilen addır. Sadece Hz. İbrahim'in inancına tahsis edilmesi yanlıştır. Mahmud Esad: "Hanif, yalnız, Allah-ı Vahid'e inanıp O'nun iradesine razı olan bir kimsedir" der. Bkz: Mahmud Esad Seydişehirî, Tarih-i Din-i İslâm (Medhal), İstanbul 1329, 521; Ayrıca konu ile ilgilenenler için bakılabilir: İ. Cerrahoğlu, "Kur'an-ı Kerim ve Hanifler", Ankara Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi, Ankara 1963, sayı 12, 81-92; Şehristanî, el-Milel v'en-Nihal, Mısır ?, I, 230 vd; İbn Hişam Hz. Muhammed'in Hayatı, Çev: Neşet Çağatay-İ. Hasan, Ankara 1971, 141 vd; Neşet Çağatay, İslâmdan Önce Arap Tarihi ve Cahiliye Çağı, Ankara 1973, 147 vd; Neşet Çağatay, 100 Soruda İslâm Tarihi, İstanbul 1972, 111 vd; İsmail Hâmi Danişmend, İzhahlı İslâm Tarihi Kronolojisi, İstanbul ?, 189 vd; Eski Türklerin inancının Haniflik olduğu kanaatimiz için şu makalelerimize bakılabilir: A. Vehbi Ecer, "Türklerin Eski Dini Hakkında Söylenenler", Töre, Aralık 1982, sayı 139, 33-36; Ecer, "Eski Türklerde Vahdaniyet", Töre, Ocak 1983, sayı 130, 62-63; Ecer, "Türklerin Eski İnançlarında İlahî Din İzleri", Töre, Şubat 1983, sayı 141, 62-64; Ecer, "Türklerin Eski Dini Haniflik", Töre, Mart 1983, sayı 142, 73-74.

(21) İbn Hişam, IV, 55.

(22) Konumuzu doğrudan ilgilendirmemekle beraber buradan "**resim yasağı**" hükmünün çıkartılmıyacağına işaret etmeliyiz. Zira burada resme ve putlara tapınma olayı vardır. Prof. Dr. Muhammed Hamidullah'ın Ezrakî'nin (ö. H/219-83) (**Ahbaru Mekke**, Leipzig, 1855-113) ve Makrizî'nin (ö. H/845-M/1441) (**el-Hitat**, Kahire 1270, I, 385) eserlerine dayanarak Hz. Meryem ve Hz. İsa veya Hz. İbrahim'in resimlerinin silinmesini menetmesini anlatması inandırıcı değildir. Tapınma konusu olarak heykel veya resmin İslâm dininde yeri yoktur. Bkz: Hamidullah, İslâm Peygamberi, Çev.: M. Suat Mutlu, İstanbul 1966, I, 171; Tapınma dışında resim ve fotoğraf sanatlarının yasaklanmasının ilmi ve mantıkî bir izahı yoktur. Bkz: Rifkı Melûl Meriç, **Türk Tezyinî Sanatları**, İstanbul Güzel Sanatlar Matbaası ve Neşriyatı 1937, 80 sayfa; Suut Kemal Yetkin, **İslâm Mimarisi**, Ankara 1959, 75-79.

labileceğini ilân edebilirdi. Ancak O: “Bugün sizler, azarlanarak cezalandırılacak, yargılanacak değilsiniz. Gidiniz! Hepiniz hürsünüz.” buyurdu⁽²³⁾. Bu arada insanların farklı boy ve millet halinde yaşar durumda bulunmalarının tanışma ve beraber olmalarını engellemediği hususuna işaret etmek üzere; “Ey insanlar! Doğrusu Biz sizleri bir erkekle bir diğiden yarattık. Sizi millet ve kabileler haline koyduk ki kolayca tanışasınız. Kuşkusuz Allah katında en değerliniz, O’na karşı gelmekten en çok sakınanunuzdur...” âyetini okudu⁽²⁴⁾. Bu umumî aftan sonra erkekler ve hanımlar bey’at ettiler⁽²⁵⁾. Peygamber bu sırada büyük bir müsamaha örneği verdi. Savaş suçlusunu olan Mekkelilerin içinde Peygamberin, Mekke’ye girmeden önce, nerede yakalanırsa öldürülmesini emrettiği azılı düşmanları da vardı. Onların da tutuklandığı veya pişmanlık duy-

(23) İbn Hişam, IV, 55.

(24) Hucurat Suresi/13; İslâm dini insanların aynı kökten atadan geldiğini ilân ederek, ancak “millet” gerçeğini red etmez: “De ki: Ben sizden buna karşılık yakınlarla sevgiden başka bir ücret istemem. Şurâ/23” Ayrıca bkz: Hucurat/13; Rum/22; Mehmet S. Hatiboğlu, “İslâm’da İlk Siyasi Kavmiyetçilik ve Hilâfetin Kureyşliliği”, Ankara Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi, Ankara 1978, sayı XXIII, 121-213; Tahsin Banguoğlu, “İrk ve Milliyet Üzerine”, Kubbealtı Akademisi Mecmuası, Nisan 1984, sayı 2, 9-21; Orhan Türkdoğan, Millî Kültür, Modernleşme ve İslâm, İstanbul 1983, 73-103; Amiran Kurtkan, Türk Milletinin Manevî Değerleri, İstanbul 1977; Toshihiko İzutsu, Kur’an’da Dinî ve Ahlakî Kavramlar, Çev: S. Ayaz, İstanbul ?, 71-108; Erol Güngör, İslâmın Bugünkü Meseleleri, İstanbul 1981, 121-148; Kemal Edip Kürkcüoğlu, Din ve Milliyet, Ankara 1956, 6; Bülent Ecevit, “Lâiklik Ulusçuluk ve İslâm”, Ankara Bayram Gazetesi, 11 Haziran 1986; Sadri Maksudi Arsal, Milliyet Duygusunun Sosyolojik Esasları, İstanbul 1979, 73;ERCÜMENT KURAN, “Ümmet ve Millet Kavramları”, Töre, Mart 1984, sayı 154, 38-39; Ali Yardım, “Asabiyyet Milliyetçilik Demek midir?”, Kubbealtı Akademi Mecmuası, Ekim 1977, sayı 4, 20-31, Ocak 1978, sayı 32-42, Nisan 1978, sayı 2, 71-76; İbn Haldun’un bu konudaki kanaati ile ilgili olarak bir araştırmacımızın tesbiti şöyledir: “İbn Haldun eserinin üçüncü babının altıncı faslında (Dine Davet Asabiyyet Olmaksızın Hayatiyetini Sürdüremez) başlığını koymakta ve İslâm tarihinden seçtiği çeşitli örneklerle bunun doğruluğunu göstermeye çalışmaktadır.” Bkz: Ünver Günay, “İslâm Dünyasında Bir Din Sosyolojisi Öncüsü İbn Haldun”, Atatürk Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi, 1986, sayı VI, 63-104; A. Vehbi Ecer, “Akraba Sevgisi”, Töre, Mayıs 1978, sayı 84, 33-35; Vehbi Ecer, “İslâmiyet ve Milliyet”, Şafak Dergisi, Şubat 1962, sayı 14, 4-5.

(25) Bey’at, kelime olarak tâbî olmak, söz vermektir. Taberî şu rivayette bulunur: “Mekke ahalisi müslümanlıklarında sadakat için biat etmek üzere biraraya toplandılar... Tanrı Elçisi erkekleri biat ettirdikten sonra kadınları da biat ettirdi.”, Taberî, II, 683; Aynı yazar kadınların bey’atını Hz. Ömer’e havale ettiğini şöyle anlatır: “Tanrı Elçisi kadınlar için Tanrıdan onları yargılaması, esirgemesini diledi. Ömer onları el uzatarak biat ettirdi...”, Taberî, II, 684, Hudeybiye’de “rıdvân” bey’atında müslümanlar ellerini silahlarının kabzasına koyarak bey’at ettiler.

dukları bildirildiği zaman affedilmesine razı oldu.

İslâmiyetin ve müslümanların azılı düşmanlarından Safvân b. Ümeyye kaçtığı Cidde kentinden gelerek Peygamberin huzuruna çıktı ve şöyle dedi:

- *Ben İslâmiyeti şu anda kabul etmek istemiyorum. Bana iki ay müsaade et.*

Tanrı Elçisi'nin cevabı gayet hikmetli ve müsamahalı idi:

- *Sana dört ay mühlet veriyorum.*

Bu cevap üzerine çok geçmeden, Bedir Savaşı'nda öldürülen Ümeyye b. Halef'in oğlu Safvân b. Ümeyye müslüman oldu⁽²⁶⁾.

Mekke'nin fethinde ezan sesini duyduğu zaman ileri-geri konuşan ve müslümanlara hakaret eden Atab b. Esîd, genel affın ilânıyla müslüman oldu. Daha yirmibeşinde bile olmayan bir genci Peygamber, affetmekle kalmayıp Mekke'ye "vâli" de tayin etti⁽²⁷⁾. Mekke'nin ilk valisi şerefini kazanan Attâb b. Esîd aldığı bu görevi liyakatle Hz. Ebubekir ve Ömer devirlerinde de yürüttü. H/23-M/643 yılında otuz yaşındayken vefat etti⁽²⁸⁾.

İkrime b. Ebu Cehil Uhud Savaşı kumandanlarından olduğu gibi, Mekke'ye giren müslüman ordusuna karşı savaş açanlardandı. Ümitsizliğe kapılarak Habeşistan'a sığınma düşüncesiyle kaçtı. Genel affın ilânı üzerine hanımı Ümmü Hakîm kocası için de af talebinde bulundu. Hz. Peygamber hemen affetti. Ümmü Hakîm, birkaç günlük araştırmadan sonra kocasını bir gemiye binerken yakaladı, Mekke'ye getirdi ve müslüman olmasını sağladı⁽²⁹⁾.

Bu çeşit hareketler Mekke'de gerginlik ve düşmanlık yerine bir haber havası meydana getirdi. Fetih olayından birkaç gün geçtikten sonra "Huneyn" seferine çıkıldığı zaman⁽³⁰⁾ bütün Mekkeliler Hz. Muhammed'in yanında yer aldılar. Peygamber Mekke'yi ve Mekke yakınındaki kabileleri putlardan temizletti. Mekke'yi, yeni müslüman olan genç vali

(26) İbn Hişam, IV, 60; Taberî, II, 686-687; Safvan b. Ümeyye Peygamberle birlikte Huneyn Seferine katıldığında müslüman değildi. Bu seferin sonunda ona ganimetten bolca pay ayrılınca müslüman oldu ve H/42-M/662 yılında öldü. Bkz: İbn Hacer el-Askalânî, el-İsabe'an Temyiz'is-Sahabe, II, 172.

(27) Hamidullah, İslâm Peygamberi, I, 172.

(28) Atik, 110.

(29) İbn Hişam, IV, 60; Taberî, II, 687.

(30) Taberî, II, 695, vd.

Attâb b. Esid'e teslim etti⁽³¹⁾ ve hiçbir Medinelî asker bırakmadan terket-ti, Medine'ye geri döndü. H/9-M/630 yılında Hz. Peygamber hacca ken-disi gitmeyerek Hz. Ebubekir'i "**Hac Emiri**" tayin etti⁽³²⁾. Hac konusunda bazı yasakları ihtiva eden âyetleri hac yolunda olan müslümanlara du-yurmak üzere Hz. Ali'yi görevlendirdi. Hz. Ali, Hz. Ebubekir ve kafilesine yarıyolda yetişti. Tevbe Suresi'nin başında 36. âyetine kadar olan âyetleri müslümanlara bildirdi. Bu âyetlerle müşriklerin eski âdetleri üzere haccetmeleri yasaklandı ve bu yıldan sonra puta tapıcıların hac-cetmeyecekleri kesinlikle bildirildi⁽³³⁾.

SONUÇ

630 yılında Mekke'nin Hz. Muhammed'in başkomutanlığında yöneti-len büyük bir İslâm ordusu tarafından fethedilmesiyle bu kutsal şehrin yönetimi müslümanların eline geçti. İslâmın inanç ve ahlâk ilkeleriyle çatışan eski uygulama ve âdetler kaldırıldı. Mekke'de puta tapıcılığa son verildi. Müslümanların bulunduğu her yerde olduğu gibi Mekke'de de, kanun hakimiyeti tesis ve temin edildi⁽³⁴⁾. Bütün insanların bir anne ve babadan türedikleri, eşit oldukları, kan davalarının kaldırıldığı, can ve mal emniyetinin temin edildiği, kadınların da haklarının bulunduğu⁽³⁵⁾, her suçlunun suçundan kendisinin sorumlu tutulması gerektiği bütün dünyaya ilân edildi. Bütün Arabistan Yarımadası'nda barış temin edildi. Bir batılı yazar, Peygamberin bu düzenlemesindeki dahiyâne rolünü şöyle anlatır:

"...Hz. Muhammed bir devlet adamı olarak üstün meziyetler gösterdi.

(31) Taberî, II, 732 vd; Bir araştırmacımız şöyle bir ince noktaya işaret eder: "Mekke'nin idaresini, fetih günü İslâmı henüz kabul etmiş bulunan Attâb b. Esid'e bırakırlar. Attâb b. Esid'in Mekke Valiliği Resulullahın irtihallerine kadar devam ettiği gibi Hz. Ebubekir devri ile Ömer devrinin bir kısmında da devam etmiştir. Hz. Peygamberin bir gün öncesine kadar amansız düşmanı olan Mekkeliyi, İslâmı kabul etmesi üzeri-ne yine kendi memleketine vali tayin etmesi, O'nun, insan gönlünü kazanmaktaki in-celiğe ve liyakate verdiği öneme eşi bulunmaz bir örnektir. "Bkz: Yardım, Hadis-I, 124; W. M. Watt da aynı şekilde değerlendirir. Bkz: W. M. Watt, Hazreti Muhammed, Çev: Hayrullah Örs, İstanbul 1963, 216.

(32) İbn Hişam, IV, 188.

(33) "Allah'tan ve Peygamberinden, kendileriyle andlaşma yaptığınız müşriklere ihtardır: Yeryüzünde dört ay daha dolaşabilirsiniz. Allah'ı âciz bırakmıyacağınızı, Allah'ın inkârcıları rezil edeceğini bilin. Allah'ın ve Peygamberinin, puta tapanlardan uzak ol-duğunu, büyük hac günü, Allah ve Peygamberi insanlara ilân eder... (Tevbe/1-3)." Bkz: İbn Hişam, IV, 188.

(34) A. Vehbi Ecer, "Kanuna Saygı", Töre, Haziran 1978, sayı 85, 45-46.

(35) A. Vehbi Ecer, "Kadına Saygı", Töre, Temmuz 1978, sayı 86, 47-79.

Herhangi bir durumun önemli vechelerini keşfeder ve onlar üzerinde yoğunlaştırır... Tedricî olarak bir dizi sağlam ve uyumlu politika geliştirip, irtihalinden sonra da fonksiyonunu sürdüreceğ olan hayatî ve kalıcı müesseseler kurdu⁽³⁶⁾.”

Hz. Muhammed'in Mekke'yi fethi ve fethi takibeden günlerdeki izlediği ve gösterdiği yol ve hedefler bize göre şöyle özetlenebilir.

1. Hz. Muhammed ilk önce kendi toplumunu âhenkli, huzurlu bir toplum haline getirdi. Evs, Hazrec ve muhacirler arasında, karşılıklı haktanırlık esaslarına, manevî ve iktisadî bağlara dayalı bir iç barış ve birliğin kurulmasını sağladı, kabileler arası sürtüşmeleri kaldırdı. Üyelerinin her birinin birbirleriyle barış içinde bulunduğu, kendisini otorite kabullenen bir cemiyet haline getirdi. Yönetimde sulhçu ve güvene dayalı bir metod ile başarılar elde etti, böylece hakimiyetinin dışa ayılmasını sağladı.

2. Hz. Muhammed, kendisine yaşama hakkını bile çok gören Mekkelî müşriklere karşı gayet müsamahalı ve bağışlayıcı davrandı. Kendisine ve ordusuna silahla karşılık vermeyenlerin öldürülmemesini emretti. Kan akıtmadan, kimsenin burnunu kanatmadan Mekke'yi fethetmek için gayret sarfetti. Birkaç kişilik istisna ile, herkesi affettiğini bildiren umumî af ilân etti. Müslüman olmak için iki ay mühlet isteyen Safvân b. Ümeyye'ye dört ay mühlet verdi ve bu kişi müşrik (Tanrıya eş koşanlardan) olmasına rağmen Mekke'de ellerini kollarını sallaya sallaya, emniyet içinde dolaştı. Hz. Hamza'nın katili Vahşî, Hz. Hamza'nın ciğerini dişleyen Hind ve buna benzerlerini affetti. Hunenyn ve Evtas savaşları sonunda kalpleri müslümanlığa henüz ısınmamış olan kişilere bol bol ganimetler dağıttı. Kabileler arasında eskiden varolan ihtilâfları çözdü, tatlıya bağladı. Herkesten nezaket ve iltifatını esirgemedi, çeşitli görevlere ehil insanlar tayin etti ve bunları cesaret verici sözlerle gayrete getirdi, kabiliyetlerini ortaya koymalarını teşvikle kendisine daha çok bağlanmalarını sağladı. Peygamberimizin Mekke'deki yönetim devresinde, insanlara böylesine hoşgörölü ve nezaketle, sıcak kucaklayışıyla davranması, İslâmın yayılmasını hızlandırdı ve Mekkelilerin hızla İslâmiyeti benimsemelerine sebep oldu.

3. Hz. Muhammed kutsal ve dinî şehir olan Mekke'yi başkent yapmamıştır. Bu gelenek Dört Halife Dönemi'nin bitişinde belli bir süre bozulmakla beraber, tarih boyunca devam edecektir. Bu uygulamayla Hz.

(36) W. Montgomery Watt, "Arapların Hakimiyeti", İslâm Tarihi Kültür ve Medeniyeti, İstanbul 1988, I, 70.

Muhammed, dinî merkeze siyaset sokmamak gerektiğini vurgulamış, siyasi sürtüşmeler ve çekişmelerden Mekke'nin uzak tutulmasını istemiştir. Zira yönetim işi dünyevî bir iştir, siyasi bir iştir ve Peygamber bu görevi birinci plânda insanî yönüyle yürütmektedir. Zira O da bizim gibi bir insandır⁽³⁷⁾. Savaşta, barışta, yönetimde zaman zaman yanılmış, yanılabilirliğine işaret etmiştir⁽³⁸⁾. Hükümdarlık, başka bir ifadeyle yöneticilik veya devlet başkanlığı Peygamberliğin gereği değildir. İslâm Tarihçisi İbn Haldun'a göre: "Peygamberlikle hükümdarlık arasında hiç bir mantikî ve zorunlu ilişki bulunmamaktadır", zira "Hükümdarlıkla Peygamberlik arasında mantikî bir bağ kurmak toplumsal düzenin her zaman ve her yerde bir peygamber tarafından kurulduğuna hükmetmek demek olacaktır. Halbuki bu kanaat tarihî ve sosyal gerçeklere ters düşmektedir⁽³⁹⁾". Hz. Peygamberin dinî merkezi, siyasi ve idarî merkez yapmamasının birçok hikmetleri vardır. Siyasi ve idarî işler zaman zaman dalgalanma ve hareketlilik gösterir. Zaman zaman çatışmayı, kan dökmeyi, dövüşmeyi gerektirir, toplumun, siyaset, iktisat ve yöneticilik biliminin gelişme ve gerilemesiyle farklılıklar gösterir. Dinî merkezi, didişmelerin, mücadelenin uzağında tutma bu merkeze karşı saygının azalmamasını sağlayacaktır. Peygamber din ile dünya işini, dünya işi olan devlet yönetimiyle dinî merkezi birbirinden ayırmış ve ayırmakla da bizlere önemli bir mesaj vermiştir. Zira daha Peygamberin vefatından bir asır bile geçmeden H/60-M/680 yılında Mekke'de hilâfetini, devlet başkanlığını ilân eden Abdullah b. Zübeyr (H/1-71; M/624-692) zamanında Mekke'ye ve Kâbe'ye acımasızca saygısızlık edilmiş; bu kutsal yer ve şehir taşa tutulmuştur. Abdullah b. Zübeyr Mekke'yi başkent olarak seçmeseydi, oniki yıl civarında süren devlet yöneticiliği sırasında böyle-

(37) Kur'an-ı Kerim'de Yüce Tanrı Peygamberimize hitaben: "De ki: Ben ancak sizin gibi bir insanım" buyurur (Kehf-110). Peygamberimiz de bir hadislerinde: "Ben ancak sizin gibi bir insanım" ifadesini kullanır. Bkz: Müslim b. Haccâc, Sahih-i Müslim ve Tercemesi, Çev.: M. Sofuoğlu, İstanbul 1970, VII, 241.

(38) Peygamberimiz Medine'de hurma çiçeklerinin tozlaşması olayıyla ilgili olarak şöyle buyurur: "Ben ancak sizin gibi bir insanım. Ben sizlere dininizden herhangi bir şey emrettiğim zaman onu derhal alıp kabul ediniz. Sizlere rey nevinden herhangi bir şey emredersem kuşkusuz ben ancak bir insanım... Siz dünya işinizi daha iyi bilirsiniz?" Bkz: Müslim, VII, 240-243; Riyaz'üs-Salihîn Tercemesi'nin Buharî ve Müslim'in Sahihlerinde onun zikrettiği şu hadis de bu konuda dikkate değer: "Ben ancak bir beşerim. Siz ise yargılanmak için bana geliyorsunuz. Biriniz hüccet getirmede diğerinizden usta olabilir. Ben ise, işittiğim söze göre hüküm veririm. Şu halde bir kimseye mü'min kardeşinin hakkını alıp verirsem, ona cehennemden bir parça ayırıyorum demektir." (Cild: I, 267).

(39) U. Günay, aynı makale.

sine tehlikeler geçirmez, harap hale gelmezdi.

4. Mekke'nin fethiyle müslümanların büyük düşmanı ortadan kaldırıldı. Bunu takiben Taif'in de birleştirilmesiyle Medine-Mekke-Taif bütünlüğü içinde bütün Arabistan Yarımadası'nda birlik tesis edildi. Hz. Muhammed (S.A.V.) ve müslümanlar görülmemiş bir maddi ve manevi güç kazandılar. Sıra diğer Arap kabilelerinin birleştirilmesine geldi ve bu da kendiliğinden zamanın akışı içinde temin edildi. Bütün Arap Yarımadası Hz. Muhammed (S.A.V.)'in otoritesi etrafında birleşti. Bu birleşme sadece maddi ve siyasi bir birleşme değildi. Çarpık kanaat ve yaşayışların ortadan kaldırılarak yeni kıymet hükümlerinin, yeni ve faziletli hayat tarzının kabullenildiği dinamik bir toplum oluştu⁽⁴⁰⁾. Bütün Arabistan'da yeni bir hayat tarzı, yeni bir kültür, yeni bir kimlik ortaya çıktı. İnsan sevgisi, eşitlik, sosyal adalet, doğruluk, dayanışma ve yardımlaşma gibi faziletlerin yer aldığı Kur'an'a ve imana dayalı müşterek kültür ve İslâm kardeşliğinin hakim olduğu bir toplumun oluşmasına adım atıldı. İslâm Dini sayesinde, çeşitli gruplarla, Arap olmayan toplumlarla da kucaklaşarak birarada yaşamayı öğrendiler, bütün etnik gruplar İslâmın kaynaştırıcı ve birleştirici gücü sayesinde kaynaşıp birleştiler, kucaklaştılar.

İslâmın ve İslâm toplumunun büyümesi, İslâmiyetin evrenselleşmesi, evrensel mesajının dünyaya duyurulması, İslâm Dini'nin tamamlanması, ideallerinin tahakkuku yönleriyle Mekke'nin fethi bir dönüm noktasıdır.

(40) Yeni dinamik müslüman Arap toplumu ve sosyal değişme için bkz: Ecer, İslâm Tarihi Dersleri, 170-174.